

évenkint, a mennyit az én szakom tekintetében tán senki e hazában stb ; szóval elhiheti rólam mindenki, ha nem rosszakaróm, hogy a könyveket nemcsak kívülről, hanem belülről is megtekintem. Csunya az öndicséret, de én most csak felvilágosítással akartam szolgálni egyik felebarátomnak igaztalan gyanúsítása ellenében. Érthető különben, hogy nem tetszett Molnárnak, hogy az én harmadfél hónapi munkával készített értekezésemet irodalmi apparatussal szereltem föl s még a lapokat is idéztem a tőlem meghozatott könyvekből, sok helyt pedig nagyon fontos nyilatkozatokat citáltam belőlök; mert én nem akartam a delphibeli papok módjára eljárni példáim igazolásában, vagyis ex tripode beszélni (mert ez az igazi értelme a pythia-szerű tanításnak), hanem nálam érdemesebb emberek tekintélyét is megszólaltattam magam mellett.

Ugyanezen okból rám pazarolt, igazán reá valló czímzéseit visszautasítom s ajánlom neki, elmékedjék róla : megenged-e ilyes czímezéseket a tőle hangsúlyozott felebaráti szeretet törvénye bárkivel szemben ?...

Ezek után csak azt mondhatom M. úrnak : medice, cura te ipsum ! Plantussal pedig ezt : plaudite, cives ! Egy zalai nótára gyujtva pedig ezt : molnár úr ! a garat, a garat üresen jár.* BÓNISS JUSZTIN.

IRODALOM.

Schneller István, *Pædagogiai dolgozatok*. Első k. Budapest, 1900. 352. l.

E kötetből a csendben munkálkodó szerző nézetei alapján egész pædagogiai programot lehetne összeállítani, mely főképen a közép- és főiskolai nevelés ügyét foglalná magában s a mely itt hét különböző dolgozatban egyes részleteiben tárul elénk. Minden íze a «Bevezetés»-ben kifejtett elméletből következik, ez pedig a szerző természete szerint mélyen való gondolkodásból keletkezett s a szerint folyik az ő élete széles körben nevelő hatással. A kötet kiadásával — a nézeteivel, eszményével ellenkező irányzatok érvényesülését látva — professori kötelességéhez híven vallomást akar tenni meggyőződéséről. Nem vitatkozó azonban a hangja, mert «a csendes és fokozatos munkásságnak a híve, az építésben és nem

* Molnár István úr nem kíván válaszolni; így a vita személyi része ezzel be van fejezve. Köszönetet mondok t. munkatársaimnak, hogy mérsekletükkel ezt lehetővé tették.

Szerkesztő.

a rontásban, positivum nyújtásában s nem a polemiában» látja feladatát, tehát elismeri a létező jót s azt vallja, hogy a bajokat az egész szervezetre hatva kell meggyógyítani. A kötet tartalma: az a *búcsúbeszéd*, melylyel pozsonyi tanszékétől megvált, a *székfoglaló*, melylyel a kolozsvári egyetem neveléstudományi tanszékét 1895 februárjában elfoglalta, — «*A magyarhoni ág. ev. ker. egyház theol. oktatásügye*», az «*University Extension*»-ról szóló nagy tanulmány, az *egyetemi tanulmányozás feladatáról, annak tárgyi feltételeiről s a magyar nemzeti egyetem keletkezéséről* írott munkái. Mindenik önálló, másutt már közölt dolgozat s mindenik még szélesebb körben való megismerésre és megszívlelésre méltó. Nem külön-külön ugyan, de kissé mégis részletesebben kívánunk velök épen e folyóirat lapjain foglalkozni.

I.

A könyv kiadásának az oka és Schneller Istvánnak a tudományos munkálkodásról imént jelzett felfogása miatt bizonyos kettősség látszik általában a dolgozatokban, kivált azokban, melyek itt minket közelebből érdekelhetnek. Saját eszményének a kifejtése közben ugyanis óhatatlan volt, hogy azzal nem egyező más irányokról meg ne emlékezzék. A pædagogiai álláspontját feltűngető bevezetésben ezt a kettősséget Herbarttól való eltérése okozza. Oly nagy a hatása Herbart szellemének ma is a pædagogiai művekre, hogy bizonyos megjegyzés, sőt magyarázat nélkül azzal nem egyező nézeteket kifejtteni bajos volna. A különbség alapjában a szellemben van, mindjárt abban, hogy Schneller minden nevelői munkában elejétől végéig a Herbartnál és követőinél ingadozó értékű *személyiséget* tekintti a legértékesebbnek, ilyen módon nála inkább előtérben van a maga egészében a nevelés, míg Herbartnál az oktatás uralkodik s a tanító megalkotja a növendéke lelkében a munkája célját képező objectiv elemet, a mely Schneller felfogása szerint egyáltalában nem értékes, ha nem személyi alapokon, nem a növendék egyéniségéből fejlődve jött létre.

Itt az elvi kiindulás a keresztyén szeretet, a renaissance által ismét érvényre emelt egyéniség. Ez az alapja a családban, államban, a tudomány felfogásában nyilvánuló minden kulturalis haladásnak. A keresztyén szeretet mindig az egyéniség elismerésére

vezet s előidézi, hogy az embert fejlődésében nézzük és ítéljük meg. A nevelésben is ez adja az irányt.

Értékképzetei szerint az ember fejlődésében — Pál apostollal bensőleg érintkezve — három fokot vesz észre Schneller: az érzéki éniség, a történeti éniség s a tiszta éniség fokozatát. A legalsó fokon levő ember csak önmagát tartja értékesnek véletlenül ilyen vagy olyan jellegében, a társadalmat nem ismeri vagy el nem ismeri, neki minden más semmis vagy csak eszköz, jónak azt tartja, a mi neki kellemes és hasznos, rossznak azt, a mi neki az. Itt az egoismus az erkölcsi alap s az egyes csak egyed. A történeti éniség álláspontján az egyesnek nem önmagában, csupán mint a családi, törzsi, állami szellem részesének van értéke. Itt a történeti hatalom szelleme az egyedül értékes, az engedelmesség a főerény, az altruismus a meghatározó erkölcsi elv, az egyes ember egyéniségéről szó sincs, az egyes csak exemplar. A felső fok minden tekintetben a két alsón végbement forrásnak, tisztulásnak, kiegyenlítődésnek az eredménye. A szerves egészen belől érvényesül az egyéniség, senki sem alacsonyul eszközzé, mindenki feltétlen értékű. Kiki saját lelkében keresi meg az életét irányító sajátos célz gondolatot, melytől aztán függ, hogy így a külső indításokat a maga sajátossága szerint véve fel, önálló és bensejében szabad maradhasson. Mindenki önmagában, de nem egyedül értékes; az egésznek a szerve, azért van, de ezt a hivatását annál jobban végzi, minél jobban érvényesíti sajátosságát, itt tehát az egoismus és altruismus között levő ellentét elenyészik. A tiszta éniség fokán az egyes: egyén. Szabatosan mondva az egyes itt erkölcsi fejlődésen átment s ennek tudatával bíró egyéniség: *erkölcsi személyiség*. A nevelés feladata Schneller István szerint a tiszta éniség álláspontjára való felemelkedés: az erkölcsi személyiség létesülése.

A személyiség e szerint nemcsak cél, hanem e cél eléréséhez vezető is, mert csak személyiségek egymásra való hatásából állhat elő az új személyiség, csak úgy alakulhat meg az egyéniségből. A nevelésben két egyéniséggel kell számolnunk első sorban: a növendékével és a nevelőével. Ez, már az erkölcsi fejlődésen átmenve, személyiség s amazt e fejlődésében támogatja. Meg kell találnia a gyermekben jövő személyiségének alapját, az egyéniséget; le kell ahhoz szállania, hogy egymást kölcsönösen megért-hessék. Erre a nevelőt csupán a szeretet teheti képessé. Ez segíti a növendék megismert egyéniségének a fejlesztésében is. A nevelő

személyisége azért kiválóan fontos, mert kettőjük kölcsönhatásán, az iskolának bizonyos időre szorított munkáján kívül a gyermek lelkét nagy mértékben táplálja és irányítja mindaz, a mi mintegy levegőként körülveszi: egyes emberek, család, társaság. Ezért kell a nevelőben tisztán lennie a hivatás érzetének és ismeretének, hogy növendékei iránt állandóan, a kiszabott órákon és kényszerű dolgoztatjavításokon túl is érdeklődjék, vezetőjük és gondviselőjük legyen, őket így magához vonva egyéniségöknek a megfelelő szabad fejlődést biztosítsa. Az iskolai nevelés főeszközéül szolgáló oktatás tárgyai iránt is csak személyi úton lehet a szükséges érdeklődést felkelteni. S itt ismét a tanár személyisége a közvetítő, mert csak személyi odaadás és lelkesülés kelti fel ugyanazt a növendékben, a tanárnak itt nyilvánuló érzülete alakítja meg a növendék fejlődő érzületét.

Fontosnak tartja Schneller a didaktikai elemet is, hiszen az ismeretnek bizonyos anyaga is kell, hogy legyen. Ezt is a személyiség elvének kell azonban meghatározni. Csak így lesz nevelő hatása az oktatás anyagának, a mi az emberiségnek hosszú fejlődés közben lerakodott kulturkincséből áll s a melyben e fejlődés gyűrűit észre lehet venni. A jelen a fejlődés eredménye; csak fejlődésében ismerhetjük meg lényegét s ha műveltségünk foka, személyiségünk fejlettsége a mai műveltség anyagának öntudatos ismeretéből és állásfoglalástól függ: az ennyire fejlesztendő egyéniséget e fejlődés folyamába kell beleállítanunk s ezért a középiskolának a történelem a központi tárgya s ennek a szelleme ott az irányadó, mert így a fejlődő egyéniség mindent fejlődésében ismerhet meg. A tárgy is a személyiség elvétől függ, feldolgozása és felfogása személyi munka, benne így minden oldalon a személyiség a döntő.

A szerző pædagogikájának itt röviden kifejezett lényege tehát az, hogy a különböző minőségű személyiségek kölcsönhatása a nevelés; az iskolákban szervezett nevelés fősegítsége a személyiség (fejlődő egyéniség) meghatározta oktatás. Az egész egy szóval a személyiség pædagogikája.

E pædagogika első sorban keresztényen, mert alapja a krisztusi szeretet; ennek a diadalát mozditja elő, ez az eszköze, ennek a növendékben is öntudatosná tétele a célja. Azt tekinti személyiségnek a ki erre a magaslatra emelkedett. Ebben benne van mindaz, a mit akár az erkölcsi jellemzilárdságot (Herbart) célul kitűző, akár a magát socialis pædagogikának nevező (Natorp) elmélet

felmutat. Csak azért adhatja neki a szerző a személyiség szavát jellemzőként, mert a személyiség az ő értelmezése szerint feladatával és erejével tisztában levő, az egész körében elfoglalt helyét ismerő, kötelességét tudó egyéniség. Ilyen felfogással azt, a ki Schneller István pedagogikájában a tiszta éniség jelzőjét megérdemli, akár a köz érdekében öntudatosan érvényesülő erkölcsi jellemnek is nevezhetnők, ha az egyszerű *személyiség* szava azért nem lenne jobb, mert a jellem fejlődésének a módját is megérteti. (Bevezetés.)

Ez eszménynek kell vezetnie a tudomány-egyetemet is, mert a személyiség elvét vallja a szerző a szabad és önálló, a kedvvel járó és odaadó tudományos kutatásnak felkeltőjéül és biztosítójául is. Az egyéniség elve különbözteti meg a kulturáért küzdő emberiségben a nemzeti alapon nyugvó kulturállamot, ez ad sajátos önálló feladatot a nemzeti munkában az egyetemnek. Egyéni jelleműek az egyetem karai; a karhoz tartozó tudományok s e tudományok egyes művelői, kiknek már erkölcsi személyiségeknek kell lenniök, hogy az igazság szeretete vezesse őket, önzetlenek, szabadok és szerények legyenek. Az ilyen igazi tudósnak abban van öröme, ha másokat a tudomány iránt hasonló lelkesedésre s az igazságnak hasonló odaadó kutatására indíthat. Ép oly fontos a személyiség az egyetemen, mint másutt, mert Schneller meggyőződése szerint minden igazi haladásnak nem az intézményekben és törvényekben, hanem az ezekben működő és így összetartott személyiségekben van az oka. A tudomány minden terén fontos, hogy a kutatót ez az elv határozza meg, de fontos főképen a nevelés tudmánya, a nevelés terén, mert egy tudomány tárgyában sem oly gazdag az egyéni alakulás, mint épen az emberben és sehol nem oly lényeges az egyéniség megalakulása, mint az embernél, mert ennek erkölcsi személyiséggé való alakulása dönt társadalmi és állami fejlődésünk dolgában is. (Székfoglaló.)

II.

Életének a hivatása indítja a szerzőt arra, hogy ily szellemű munkára öhajtvá másokat nevelni, a személyiség elvétől vezetett történelmi szemlélődés alapján az egyetemi tanulmányozás feladatát, majd meg a feltételeit és eszközeit kijelölje. Állami, nemzeti tekintetben elzárkózott, vagy önmagát önzően, saját üdvéért

elszigetelő, mystikus és asketikus szellemű, avagy az idegent csak eszköznek, legyőzöttnek tekintő népeknél, még magas műveltségüeknél sem keletkezett egyetem, míg a kizárólagos nemzeti szellemen felülemelkedő irányzat, a világ szellemével való érintkezés nem érvényesült (Alexandria) s kivált míg a keresztyénség szelleme a kutatás tárgyába csak azért magáért való önzetlen elmélyedést lehetővé nem tette. Az így keletkezett egyetemeken a tanulmányozás feladatával semmi sem ellenkezik inkább, mint a kész elméletek uralkodása, távol van tőle a fejedelmi absolutismussal szövetező felekezeti egyházi érdek szolgálata s nem lehet a *correct«Staatsdiener»*-ek képzése sem az egyetem feladata, a mit a XVIII. sz. végén tulajdonítottak neki, mert így szakiskolává süllyed. A budapesti egyetem története a bizonyosság, hogy abban az időben «a szűk látkörű, rationalistikus állami absolutismus, majd az atyáskodó rendőr-állam az egyetemet sajátos eredeti jellegéből kiforgatta.» Ennek ugyanis keletkezéséből kiviláglóan az a lényeges feladata, hogy a világhatalmaktól elismert, támogatott, általános jellegű, önálló és szabad öncélú tanulmányozást a tanárok és hallgatók személyi, kölcsönös egymásra hatása alapján létesítse.

A kultur-állam lényege szerint a nemzeti szellemtől egységesen áthatott erők felszabadítója, de épen a nemzeti művelődés érdekében biztosítékot kell szereznie magának arról, hogy a kik az államban bármely körben hivatalos vezető szerepre törekednek, azokban a szükséges ismeret és ügyesség meg legyen. A leendő vezetők *alma mater*-e a főiskola, melynek a gyakorlati cél miatt a most jelzett feladata azzal bővül, hogy a kultur-állam hivatalos vezetésére vállalkozók számára nyújtsa a gyakorlati pályákon szükséges ismeretet, a miről a hallgató az állam szervezte vizsgáló bizottságok előtt számot adni köteles.

Az egyetemi tanulmányozás feladatának ilyenén felfogása elvi kiindulásának a következtetése s önként juttatja már ebben a munkájában (Az egyetemi tanulmányozás feladata) ahhoz a kérdéshez, a mire «Az egyetemi tanulmányozás tárgyi feltételeiről» szóló dékáni beszédében alaposan megfelel: vajjon eleget tud-e tenni ma a magyar egyetem e látszólag kettős feladatnak s ha nem tud — a mint hogy nem is tud — miképen lehet az egyetemhez méltóan a bajon segíteni. Eszményét követi e felelés közben is: az egyetem egyéniségét tiszteletben tartva mutatja meg az utat, melyen az egyes egyéniségek igazi kifejlődése előtt levő akadályokat nemcsak megkerül-

hetjük, de egyenesen el is háríthatjuk. A «Budapesti Szemle» 1900. szept. füzete ismertette e beszédet; mi most a mai viszonyok kemény elítéléséből csupán néhány mondatot veszünk ki s inkább a javaslatokat ismertetjük.

Az egyetem ellen hallható panaszokat sorra véve, így szól: «Ne csudálkozzunk azon, hogy az egyetemi élet ellen nagy a panasz. Az az egyetemi élet, melyet mi a törvényszerűség, az iskolaszerűség, az önző, hasznavehető tanulás álláspontjára szállítunk le, saját lényegével ellenkezik, bensőleg hazug s ezért a törvény megkerülésének, az önző élelmességnak, az eszközökkel nem törődő eredmény dicsőítésének az iskolája.» Eötvös szelleme szerint a magyar egyetem létének alapja az erkölcsi, önzetlen, a benső szükség alapján egy eszme szolgálatában levő szabadság. Ez az egyetem bajainak az orvossága, ezzel az eszmével lehet a mai magyar egyetemet egész szervezetében meggyógyítani. Csakhogy ma az egyetemre lépők épen érettséget nem visznek magokkal, bár a bizonyítványuk megvan, s így nem tudnak élni az egyetemen ma meglevő szabadsággal sem, nem hogy az ott kívánatos tanulmányozásban elmélyedhetnének. Az egyetemnek az a baja, hogy *a középiskola mai alakjában nem tud a felsőbb tanulmányokra előkészíteni*, ma hiába várja az egyetem a belépő hallgatótól, hogy örömet, kedvet, hivatásérzetet s a szabadság felhasználására nézve legalább némi tájékozottságot mutasson. A mai középiskola igen sokat ad növendékeinek, de a szükséges érettséget szervezete miatt nem adhatja meg. Szó szerint: «A túlságosan sok és sokféle anyag, a melyet az ifjú még az utolsó években is kénytelen befogadni, a nap ideje nagyobb részének a tanulással való elfoglalása, az évi vizsgálatokon kívül a gymnasium rémjétől, az érettségi vizsgálattól való félelem és az arra való készülés útját állja annak, hogy a felvett képzetek megállapodjanak, assimilálódjának s ez alapon kedvérzet keletkezzék; megakadályozza azt, hogy az egyéni hajlamok kifejlődjének s önállóan érvényesüljenek. Újabb időben azonkívül mindinkább hódít a tanítás és módszer mindenhatóságának téves tana alapján az a nézet, hogy a tanuló mindent kizárólag magában a tanórán tanuljon meg, hogy ott felügyelet és vezetés alatt dolgozzék s hogy ezért is az otthonra, a felügyelet nélküli munkásságra kevés bizandó. E téves tan nem számol sem a tanuló egyéniségével, sem a társadalmi tényezőkkel, melyek a kiesztelt tervszerűséget mind kijátszák, másrészt pedig tervszerűen megakadályozza a tananyag saját-

tos feldolgozását és általában a tevékenység önállóságát. A folytonos maeutika és a kérdés munkájához való szoktatás az impulzív cselekvést, a szabad munkásságot, az önálló jellem kifejlődését veszélyezteti.» Az egyetemen pedig mindezekre lévén szükség, látni való, hogy az átmenet hiánya az oka az egyetem és hallgatói közös bajainak.

Ezt az átmenetet nem szabad az egyetem leszállításával alkotni meg; Schneller fel akarja emelni a középiskolát és határozottan szervezni az egyetemi tanulmányozás szabad rendjét, hogy az ő terve szerint megfelelő készültséggel oda jutók ott is eredményesen dolgozhassanak.

I. A középiskolát vissza akarja állítani fejlődésének arra az útjára, melyet az Entwurf vágott el s a hová Eötvös is vissza akart térni: az átmenetként szolgált lyceumot kívánja ismét, de más alakban. Schneller terve ez: *a középiskola egy előkészítő osztállyal s ez után 6 évig tartó gymnasiumi tanítással — melyben a történelem a középpont — nyújtja az általános műveltséget s két éves tanfolyamban az egyetemre készítsen elő, tehát kilencz évig tartson. A 7. és 8. évben (lyceum) «a közösen hallgatatandó bölcséleti és sociologiai órákon kívül kiki egyéni arravalóságát követve szabadon választja a történettel vagy a természettudományokkal kapcsolt nyelvek csoportjainak egyikét.»* A bevezető és tájékoztató előadások mellett a seminariumi munkásság, a szakszerű írásbeli munka a fő, melyet egyetemi fokozattal bíró tanárok vezetnek, irányítanak és bírálnak meg. E megbírált dolgozatokat a két év végén beküldi az igazgató a miniszterium kijelölte egyetemi szaktanároknak, kik aztán az egyetemi tanulmányozásra való érettséget megítélik. E két év folyamán (a mely időben hasznos lehetne az egyetemre már nem való internatus!) a szakszerűen vezetett munkásság megadná az általános tájékozást, megindítaná a tanulmányozást, megismertetné a tárgyakat, a mi nélkül szabad választás, szabad és kedvvel való tudományos foglalkozás az egyetemen alig képzelhető.

II. Az ily módon nem a tanulástól való menekülést, hanem a szabad tanulmányozás megkezdését váró ifjúnak elég lenne az egyetemen három év, tehát a terv az egész tanulmányi időt nem nyújtaná meg. De gondoskodni kell az egyetemen is a szabad tanulmányozás tárgyi feltételeiről. Első az előadásokat tartó tanár «tudós, tehát a tanulmányozókat szeretettel fogadó személyisége,»

de fontosságával rögtön e mellett van a jól felszerelt, könnyen használható, az új könyveket, szaklapokat is nyújtó könyvtár s az ezzel szorosan összefüggő (l. a kötet 172. lapját), vagy legalább is könyvtárral ellátott dolgozóteremből és szaktanáriszobából álló szak-seminarium legalább a főbb tanszékek mellett. Itt a tanuló a tanárt közel találná, valamint a dolgozásra való alkalmat és segédeszközöket is. Szükséges azonban változás a mai vizsgálati renden is. Az egyetemen nincsen helye egyéb vizsgálatnak, mint az egyetemmel való összeköttetést létesítő doctoratusnak! Minden más vizsgálatot, mely nem azt kérdezi, hogy mit tanulmányozott az illető a maga hajlandóságából, hanem hogy mit tanult meg abból, a mit ezen vagy azon a pályán alkalmaznia kell, minden ilyen szükséges vizsgálatot külön, főként nem egyetemi tanárokból álló bizottságok elé kell utasítani a tanár és tanuló, maga az egyetem felszabadítása céljából. Mindenik karon tarthat mindenik tanár (l. 166. l.) a maga megítélte szükség szerint szaktudományának a vizsgálatokon előforduló anyagából a tudományos kutatások kész eredményét röviden és világosan egybefoglaló u. n. exoterikus előadásokat is. Maga a rendes tanár tartván ezeket a hivatatra képesítő vizsgálatokon is használható előadásokat, azok az egyetemen azzal nyernek jogosultságot, hogy az egységes áttekintés után a részletekbe való elmerülést megkönnyítik, a tárgyi és személyi érdeklődést felkeltve pedig az igazi tanulmányozásra is vezethetnek. Így szolgálhatja az egyetem egyszerre a saját tudományos céljával az állam mindennapi szükségseit is.

III. A szerző, mint a neveléstudomány tanára főként a leendő középiskolai tanárookra gondol. Úgy találja, hogy az egyetemről vissza a középiskolába sincs meg ma az átmenet. Ezt is a középiskolában kell létesíteni, mert «csak a vízben lehet úszni tanulni», a teoriában nem. Az egyetem maradjon a tudomány szolgálatában, de az azt végző tanárjelölt ne lehessen tanárrá, míg legalább egy évet nem tölt u. n. középiskolai semináriumban, kezdetben csak bejárva a tanításra, majd gyakorlati munkával. Erre nézve «csak általánosítanunk kellene a minta-gymnasium tevékenységét a Mária Terézia-féle archigymnasiumok intézményében» (v. ö. Schneller cikkével: A tanárképzésről, M. Pæd. 1899.). Az egyetemi tanulmányozás alapos és egységes munkája ugyanis a legfontosabb alap a tanárképzésben, mert «az élet a tanítási routine-t, a tanítás művészetét fejlesztheti, de a tanítás alapját csakis a tudomány és az ezzel járó

szerény, a föltétlen előtt meghajló, önmagát folyton tökéletesítő s másához szeretettel közeledő szent érzület adja meg».

Schneller István e javaslatokban látja biztosítékát az egyetem igazi életének, a középiskolában töltött idő eredményes voltának; ezektől várja, hogy elháruljon mindaz a sok gátló körülmény, ami miatt az ő eszménye (nem mondja így ki, de többször kiérezzük) ma nem valósúlhat. Óhajtanunk kell, hogy ez az ő professori hitvallása csakugyan utat talált legyen azokhoz, a kiknek a magyar tanügy munkásain és saját hallgatóin kívül szánta: azokhoz, «kik a tanügyi eszmény megalakulására, sőt ez eszmény érvényesülésére befolyással bírnak».

III.

Többi dolgozata is a személyiség elvi alapján áll. Búcsúbeszédében saját fejlődését és theologiai meggyőződését tárja fel, az ev. theol. oktatást történeti fejlődésében mutatja be, ép úgy készült a magyar nemzeti egyetemről szóló fejtegetés is. Legterjedelmesebb tanulmánya pedig arról tanúskodik, mily messze kiható munkát végezhet az, kit széles látköre a viszonyok és feladatok mérlegelésére vezet.

Ez ismertetés végén rá kell mutatnunk a kötetben foglaltak nagy és általános jelentőségére.

Látjuk, hogy Schneller elmélete miképen biztosít minden fokon megfelelő hatáskört a tényezőknek, mint akarja szabaddá tenni az egyéniségnek személyiséggé való fejlődését. Jól érezzük ez eszmény valósulásának az akadályait, gyakorlati javaslatainak is a látszólagos nehézségét, de ha elképzeljük az ezek nyomában életre kelő állapotot, bizony kívánnunk kell, hogy ezek csakugyan testet öltsenek. A személyiség elvének az érvényesülése megtartja rendeltetésének az egyetemet, növeli a középiskola értékét és önértékét, jobba teszi a tanárképzést és ezzel az iskolát. Mind e fejtegetések értékét emeli, hogy *nemzeti talajon nőttek*, annak a művelésére alkalmasok. Nyilvánvaló, hogy az egész nem a tudomány egyoldalú szeretete sugallta, hanem a tudomány nemzeti fontossága; nem nevelési elmélete igazolására vonatkoznak a megjegyzései, hanem a meglevő súlyos bajok orvoslására való s egységes szellemű minden újjmutatása. Hogy az egyesre minő hatása volna, legelől már láttuk; a középiskolában megadná a tanulásnak

a pædagogiai jelentőséget, a mi nem abban áll, hogy a tanuló a befogadáson alapuló ismeretéről képes legyen beszámolni, hanem abban, hogy tárgyával öntevékenyen foglalkozva tárgya iránt szeretetre, lelkesedésre buzdúljon. Az egyetem, a tudomány pedig felszabadulását és mégis hasznosabbá (t. i. más egyéniségek kifejlődésére nézve hasznosabbá) válását köszönhetné a személyiség pædagogikájának, melynek az «University Extension»-ban társadalmi jelentősége derülne ki. Mert nagyon is igaz a Schneller szava: *a társadalmat újjáalkotó munkára van szükség*, mely az individualistikus eszméktől megzavart családot, társadalmat eredeti erkölcsi alapjaira visszaállítsa s e szellemi alapon nyugvó tekintélyével előkészítse, táplálja és támogassa a céltudatos pædagogiai eljárást! A társadalom újjászületését óhajtja és csak a családtól reményli, ha a nőt visszaadják eredeti hivatásának, hogy legyen a családnak jó szelleme, a jövő nemzedéknek az önfeláldozó szeretetben, a nemesért és szépért való lelkesedésben nevelője. E társadalmi jelentőségben van e pædagogikának a nemzeti jelentősége is, mert minél tökéletesebbek az egyes szervek, annál tökéletesebb maga az egész szervezet, az állam, melynek egyéniségét — mint láttuk — épen nemzeti volta mutatja.

Gyakorlati javaslatai között a mai viszonyokra tekintve a *tanárképzést előmozdító középiskolai seminariumok szervezését* tartjuk legszükségesebbeknek. A mit erről itt és másutt (említett cikkében) mondott, minden különös nehézség nélkül valósítható. Hosszabb időt kíván a középiskolák átalakítására vonatkozó javaslata, a melylyel valamely most megnyíló új középiskolában, akár pedig kipróbált tanárokkal ellátott régi, jó intézetben könnyű volna kísérletet tenni. Értjük a tanterv gyakori változtatásától való idegenkedést, de a javaslat kipróbálásának az ideje jóformán elég volna a meglevő tantervnél gyökeresebb változtatás szükségének a bebizonyítására s az alatt emehhez el lehetne készülni. Annyi bizonyos, hogy a középiskola ellen is sok a panasz; a kolozsvári egyetem ez évi rectora is kifogásokat emel rectori beszédében az egyetemre kerülők előkészülete ellen.* S ha a panaszokat épen a neveléstudomány tanára olyan alapos megokolással tárja fel, a mint ezt Schneller teszi, sem azokat elhallgatni, sem a

* Dr. Löte József: Megjegyzések a középiskolai oktatásról. Kolozsvár, 1901.

javitást célzó javaslatok mellett egyszerűen elhaladni nem szabad.

Akadhat, a ki Schneller pædagogiai nézeteit olyan idealisoknak gondolja, a milyenek a mai kor uralkodó áramlataiban nem igen terjedhetnek el. A személyiségnek ez a pædagogikája valóban idealis állapotokat létesíthetne, ez igaz; benne van azonban a megvalósulás csirája is, mert tudományos megállapítása közben a szerző szeme az emberiség életén volt s épen ennek a fejlődéséből alakult ez a pædagogika. Bizunk a benne élő szellem érvényesülésében; óhajtjuk, hogy ez a kötet a benne levő eszméket elterjeszsze, azok megszívlelést, valósulást érjenek. A szerző személyisége e művéből élénk álló alakjában nem maradhat hatástalan. Maga mondja előszavában, hogy a felismert hivatás betöltésével járó boldogságon felül abban a szerencsében részesül, hogy számos hallgatójának a lelke szívesen és bizalmasan részt vesz a hivatás teljesítésével járó felemelő érzelmében. Eötvös — a kit Schneller oly nagyra tart — eszméi győzedelmét óhajtotta emlékjelül; a magyar tanárok kolozsvári nevelőjének azt kívánjuk, hogy addig is, míg eszméi diadalra juthatnak, sok része legyen ilyen benső, igazi sikerekben.

r.

Báró Eötvös József összes munkái. I—V. kötet. Sajtó alá rendezte *Vojnovich Géza dr.* Budapest, 1901. Révai testvérek kiadása. Az öt kötet ára fűzve 20, kötve 26 K.

Eötvös József összes műveiből megjelent az első sorozat. Hogyan keletkezett ez a kiadás, kinek köszönheti az irodalom, hogy együtt birjuk annak a nagy magyar férfiúnak a műveit, a ki nagy volt mint államférfiú és költő, nagy mint philosophus és pædagogus, arról ezen a helyen fölösleges szólni. Ha mindenki megfedelkednék Eötvösről, nekünk, az ifjuság nevelőinek, meg kellene őrizni emlékét; ha elborítaná az idő árja a nagy férfiú nemeslelkű fiának önzetlen áldozatkészségét, melylyel Eötvös műveinek tulajdonjogáról lemondott a «Tanítók háza» javára, mi, a kik ennek a tettnek gyümölcseit élvezzük, még akkor is áldva emlékeznénk meg nagy lelkéről. De a «pater et iuvenis patre dignus» emléke élni fog az egész magyarság szívében!

Forduljunk tehát egyenesen magukhoz a munkákhoz, az